

JE LI JOSIP BROZ TITO OSOBNO ZAPOVJEDIO MASOVNE LIKVIDACIJE POLITIČKIH NEISTOMIŠLJENIKA? (VI.)

► Piše: **Damir Šimić**

Dvodnevne žestoke borbe vođene 6. i 7. veljače 1945. te granatiranja crkve i samostana na Širokom Brijegu svoju su kulminaciju doživjele u popodnevnim satima tog 7. veljače, kada su partizani mučki ubili i potom zapalili dvanaestoricu širokobrijeških franjevaca. Politički komesari VIII. dalmatinskog korpusa i pripadnici OZNE i KNOJA, koji su se navečer 7. veljače smjestili u samostanu, u tim trenucima, međutim, nisu znali da se nedaleko od njih, u koritu rijeke Lištice, nalazi još jedna skupina širokobrijeških franjevaca na čelu s gvardijanom samostana fra Andrijom Jelčićem i ravnateljem gimnazije fra Radoslavom Vukšićem.

Sklonište u mlinici

Odmah nakon prvog topničkog napada partizanskih postrojbi na Široki Brijeg, ujutro 6. veljače 1945. jedna se skupina gimnazijalaca, sjemeništara i franjevaca uputila prema fratarskoj hidrocentrali, smještenoj istočno od Širokog Brijega, gdje je sklonište od ratnih djelovanja prinudno pronašao i određen broj civila, žena i djece. Franjevačka hidrocentrala je, kao i obližnja mlinica, bila smještena na samom rubu strme padine, koja se odmah iza samostana

i gimnazije doslovce obrušava prema koritu rijeke Lištice te je zbog svog zemljopisnog položaja pružala iznimno dobar zaklon od partizanskih topničkih udara.

Zaštitu od partizanskih granata u franjevačkoj hidrocentrali tom su prigodom potražili: gvardijan samostana fra Andrija Jelčić, ravnatelj gimnazije fra Radoslav Vukšić, upravitelj konvikta vanjskih đaka fra Fabijan Paponja, profesor fra Leonardo Rupčić, vjeroučitelj fra Bonifacije Majić, klerik fra Miljenko Ivanković, laik fra Fabijan Kordić i franjevački stolar fra Melhior Prlić.

Tadašnji gimnazijalac I. Bu. dao je iznimno zanimljiv iskaz o okolnostima u kojima se ta skupina nalazila. »Od strane Lištice pucala su (preko nas) tri do četiri topa, a sa Brijega (imali smo osjećaj) stotinu topova. Dakako da smo strahovali, svi smo mi željeli ostati živi, a ničim na to nismo mogli utjecati jer nitko od nas đaka, fratara i civila koji smo se našli u mlinici nismo bili uključeni u fizičku obranu. Živjeli smo samo s jednom mišlju da preživimo«, posvjedočio je on.

Njegov kolega, također tadašnji učenik gimnazije, D. Be., u svome iskazu tvrdi da je nekoliko skupina gimnazijalaca i civila, koji su sklo-

nište potražili na tom mjestu, u nekoliko navrata pokušavalo potražiti sigurnije utočište. Međutim, nepripremljeni za djelovanje u takvim uvjetima i nenavikli na novonastale okolnosti, jednostavno nisu uspijevali pronaći pogodan trenutak za takvo što. »Od pokušaja da prijedemo rijeku Lišticu i bježimo prema Mostaru morali smo odustati zbog sve oštrije borbe. Koliko god puta mi pokušali, nešto bi se dogodilo i mi bismo ostali. Recimo, mi stojimo kraj centrale kad pred nama na vodi jedan ubijen Nijemac i Lištica ga odnese, a mi se vratismo natrag. I onda smo zaključili da nam nema druge nego čekati tu«², kaže on u svome iskazu.

I drugi očevidci ukazuju na složenost stanja koje je tijekom 6. i 7. veljače vladalo u franjevačkoj hidrocentrali. »Sjećam se da smo krunice molili, sjećam se da smo našli malo brašna pa smo po komadić pure dobili, inače ništa nismo praktično preko 40 sati jeli. ... Međutim, kako je pucalo, stalno su preko nas granate prolazile, jer mi smo bili pod velikim brdom. Granate nisu mogle tu uopće padat i tu smo bili sigurni. I tu smo mi jedno vrijeme bili počeli trčat, ko bižimo prema Mostaru, Lištici, međutim s druge strane su oni tlakovi... s tenkova zapucaju...«³,

¹ Jozo Tomašević – Koška, *Istina o ubijenoj gimnaziji*, Vlastita naklada, Zagreb, 2010., str. 195.

² Iskaz poznat autoru teksta.

Obnova mlinice i hidrocentrale u srpnju 2013.

kaže u svome iskazu tadašnji gimnazijalac G. Ko.

O stanju na bojišnici i događajima koji su se redali jedan za drugim, skupina fratara i civila koja se nalazila u franjevačkoj hidrocentrali nije puno znala. Sudeći prema nekolicini iskaza, vijesti su uglavnom dolazile preko civila koji su kasnije pristizali, ali i fra Melhiora Prlića koji se tijekom 6. i 7. veljače, i unatoč borbama, zaokupljen brigom oko sudbine franjevačke stolarije, u nekoliko navrata uspio probiti do franjevačkog samostana na Širokom Brijegu. »Melkior nas je izvijestio da gori gimnazija, a sa njom i profesorska knjižnica. Kasnije nas je izvijestio da je pao i Široki Brijeg. Preostalo nam je da tko hoće može još bježati, tj. pregaziti Lišticu, a tko hoće može ostati. Nitko na nikoga nije utjecao nikakvim savjetom«⁴, tvrdi u svome iskazu očevidac I. Bu.

Dolazak partizana u mlinicu

Pred večer 7. veljače partizanski vojnici iz sastava 11. dalmatinske brigade u svome su se napredovanju prema Knešpolju, pored groblja Mekovac, počeli spuštati do rijeke Lištice, mlinice i hidrocentrale. U sam sumrak, tvrde očevidci, ravnatelj gimnazije fra Radoslav Vukšić izišao je pred partizane i razgovarao s jednim oficijom koji mu je odgovorio »da su oko mlinice mrtve straže i tko proviri glavu van bit će ubijen.« »Prenoćite do sutra (8. veljače) kada će biti drugo naređenje«, kazao mu je tom prigodom partizanski oficir.⁵

Tadašnji gimnazijalac G. Ko. u svom iskazu navodi da su u popodnevnim satima tog kobnog 7. veljače neki partizani otvoreno upozoravali fratre u franjevačkoj hidrocentrali na opasnost koja im prijete. »Sjećam se popodne tog 7. kad su već ušli par-

tizani gore u Široki Brijeg da su dva podoficira došli, mlađi ljudi, ja pretpostavljam da su to bili đaci nekad širokobriješki, dotrčali su i govorili fratrima: "Skidajte habite, bježite. Bježite. Pobiće vas!" "Nismo mi nikome krivi", govorili su fratri«⁶, tvrdi on.

Nisu, dakle, poslušali savjete, nego su, uvjereni u svoju nevinost, neizvjesnu noć između 7. i 8. veljače proveli u molitvi i iščekivanju. »Molili smo. Povremeno smo primali zajedničko održavanje. Njega je uvijek davao pokojni fra Leonardo koji je stajao u mlinici... u jednom dolapčiću se naslonio u onome zidu i tu je on držao svoju glavu među rukama i razmišljao, molio«⁷, pripovijeda D. Be.

Ujutro 8. veljače, kad se razdanilo, skupina iz franjevačke hidrocentrale, predvođena fratrima, krenula je prema Širokom Brijegu ne znajući da su dvanaestorica njihove subraće već ubijena i spaljena. »Krenuli smo prema samostanu onako u grupicama: đaci, civili s djecom i naši fratri s kojima smo bili u mlinici i centrali. Fala Bogu, borba je prestala, otišlo je dalje prema Knešpolju«⁸, svjedoči D. Be.

Svjedoci pljačke i meteža

Prvi dojmovi i susret s dobro poznatim prostorom izazvao je ogromno zaprepaštenje. »Kad smo mi banuli pod gimnaziju, iz gimnazije je još dimilo. Knjige su tu i građa. Dakle, srednji dio je izgorio, donji dio isprobijan i narušen i malo manje onaj tamo od ograde, ona dva krila. A srednji je izgorio totalno. Dvorište,

³ Iskaz poznat autoru teksta.

⁴ Jozo Tomašević – Koška, *Istina o ubijenoj gimnaziji*, str.195.

⁵ Jozo Tomašević – Koška, *Istina o ubijenoj gimnaziji*, str.196.

⁶ Iskaz poznat autoru teksta.

⁷ Iskaz poznat autoru teksta.

⁸ Iskaz poznat autoru teksta.

nasip je bio pun vojske, vozila, tu su emitiranja preko radiostanica, šalju se poruke. Nas su odmah prihvatili i mi smo odjedanput postali zarobljenici⁹, kaže očevidac D. Be.

Nakon dolaska pred gimnaziju partizanski su ih oficiri postrojili i otpočeli s već uhodanim postupkom psihološkog ratovanja, osmišljenim za takve i slične prigode. »Dolazi jedna partizanka, major po činu, i veli: "Svi od 16 do 60 godina, svi predati puške u roku jedan sat! Ako ne, svi ste gotovi." Mi se tu vrtjeli neko vrijeme, a ona se vrati i ponovi istu svoju priču. Kad su vidjeli da nitko nema ništa, vodali su nas oko gimnazije i odvedoše nas u samostan da bi nas tu zlostavljali i vrijeđali, ponižavali cijeli dan...«¹⁰, tvrdi u svome iskazu jedan od tadašnjih gimnazijalaca K. Ku.

Očevidac G. Ko. u svom iznimno detaljnom iskazu svjedoči, pak, što je sve 8. veljače vidio na Širokom Brijegu: »Tu su bili mitraljezi, automatsko naoružanje i ja sam mislio tu će nas i pobiti. Takva je to galama bila, psovanje i tako dalje. Onda su nas odvezli između sjemeništa i gimnazije u ograde tamo one fratarske, samostanske, pa su nas vodali sve nekud okolo. ... Vidio sam da su svinje poklali i razvlače ono sve. Onda su nas vratili prema samostanu i vidio sam da tovar na kamione i voze što je ostalo od brašna i hrane. Onda su nas doveli pred sami samostan. Vidio sam ondje nekoliko mrtvih Nijemaca. Bio je i jedan ustaša i jedan civil, koliko se sjećam. A crkva je bila sva izrešetana. Nije se moglo od straha gledati.«¹¹

Oskrnjavljena crkva pretvorena u partizansku konjušnicu

I ostali svjedoci tih tragičnih događaja ostali su šokirani i razmjerom pljačke koja se u tim trenucima događala u prostoru gdje je već bio smješten štab VIII. dalmatinskog korpusa, koji je i vodio cijelu ovu operaciju. »Bili mi tamo na križanju, pred samostanom sam vidio kamione u koje su vojnici NOB-e tovarili samostanske stvari. Sve se to stavljalalo u kola: kreveti, stolovi, sve je to tako pljačkano«¹², nastavlja svoj iskaz D. Be.

Samostanska crkva na Širokom Brijegu već je u tim trenucima bila oskrnavljena i pretvorena u partizansku konjušnicu, što je potrajalo do odlaska partizana u proljeće 1945. »U crkvi je bila slama i konji vezani. Išla sam gledat i kad se slama čistila i kad je došao biskup Čule da blagoslovi crkvu. Bila sam i tada u crkvi na misi kad je biskup blagoslovi, škropio crkvu i pred Gospinim oltarom potetula. Ko da ga sad vidim kraj onih stepenica«, tvrdi u svome iskazu B. Ko.

»Sramota, vi u ustaške škole idete, a mogli ste bit naši mitraljesci«

Tadašnji gimnazijalac G. Ko. prisjetio se i partizanskih prijetnji, a poglavito prijetnji jednog partizanskog majora: »Sjećam se da smo neke partizane vidjeli malo pred samim izlazom, pred sami izlazak na Široki Brijeg i da su prijetili. Pobićemo vas, ustaše, a ovo ono, šta ja

znam. Međutim, kad smo došli gore na plato ispred gimnazije, vidio sam jednog majora koji je rekao: "Gdje ste bili?" Kažemo mi: "Skrili smo se dole u mlinicu da preživimo". Na to major kaže: "Moja je majka zakukala 1941., sad će i vaše!"¹³

Ništa manje iznenađenje nije bio ni novi susret s unutarnjim dijelom samostana gdje se već bio smjestio štab VIII. dalmatinskog korpusa na čelu s Petrom Drapšinom, Pekom Bogdanom i Boškom Šiljegovićem. »Kad smo mi gore došli u tu zbornicu, pogledali smo kroz prozor, a dolje je jedan njemački vojnik ležao mrtav. Nije ga nitko još pokopao. Sve su nas skupa strpali u zbornicu. Bila je stvarno natrpana ljudima: tu je bilo žena, djece, đaka, fratara. Sve je to bilo zbijeno kolika je god bila zbornica. Na stolovima su ostale šalice kako se pila kava. Tamo kod zidnoga sata bio je probijen zid od granate. Ulazili su povremeno neki oficiri i neke partizanke. Gledale su nas s prijezirom i prijetnjama. Jedan je na sav glas uzviknuo: »Vi oci, i svi ostali predajte oružje u roku od 10 minuta!«¹⁴, navodi dalje tadašnji gimnazijalac D. Be.

Osim skupine fratara na čelu s ravnateljem gimnazije fra Radoslavom Vukšićem, koja je 6. i 7. veljače boravila u franjevačkoj hidrocentrali, jedan od očevidaca tvrdi da je tog 8. veljače u samostanskoj zbornici vidio i fra Mariofila Sivrića, čije mjesto posljednjeg počivališta, a ni okolnosti pod kojima je stradao, također još uvijek nisu utvrđeni. »Tu je došao fra Mariofil Sivrić, ali ja ne znam gdje je on bio da se on poslije našao

⁹ Iskaz poznat autoru teksta.

¹⁰ Jozo Tomašević – Koška, *Istina o ubijenoj gimnaziji*, str. 196. – 197.

¹¹ Iskaz poznat autoru teksta.

¹² Iskaz poznat autoru teksta.

¹³ Iskaz poznat autoru teksta.

¹⁴ Iskaz poznat autoru teksta.

tu, on nije bio s nama u mlinici. Sjećam se da je fra Mariofil poznavao ta dva oficira i da ih je pitao: Što će bit s nama?¹⁵, tvrdi očevidac G. Ko. otvoreno pretpostavljajući da su ta dva oficira bivši učenici širokobriješke gimnazije.

Neugodno iznenađenje – suradnik Jure Galića među gimnazijalcima

Nakon što su žene i djecu pustili kućama, partizanski su oficiri »odrasle izveli na hodnik ispred zbornice i poredali u dvije vrste uza zid.«¹⁷

S tovarom na putu prema mlinici

Svjedoci navode da su u tim trenucima u samostanu vidjeli i Milku Maladu-Planinc, u to vrijeme političku komesarku 11. dalmatinske brigade, a kasnije poznatu jugoslavensku političarku. »Prije ulaska u tu blagovaonicu vidjela nas je jedna ženska o kojoj se govori da je poslije bila Milka Planinc, koja se tada zvala Malada. Pretpostavljam da je ona ta, ali ne mogu ja to sigurno tvrditi. Znam da je papire one čupala i zemljopisnu kartu bacala pod noge pa je gazila i onda je rekla: "Sramota, vi u ustaške škole idete tu, razbojnici. Mogli ste bit naši mitraljesci, gledajte šta ste radili", i tako dalje i onda zapjenila puna mržnje«¹⁶, kaže G. K.

»Korili su nas i prijetili: "Dok se vodi oslobodilačka borba, vi učite popovsku školu!" Dobacivali su nam svakakve riječi«¹⁸, nastavlja u svome iskazu D. Be.

Nakon što su uredno popisali zarobljenike, partizanski su oficiri učenike viših razreda gimnazije poslali prema Ljubuškom i Vitini, gdje su se imali unovačiti u sastav partizanskih postrojbi. No, tijekom tog popisivanja, odnosno određivanja voditelja te skupine, većina je ostala zatečena doznajući da između sebe imaju simpatizere i suradnike partizanskoga pokreta. »Međutim, kad su nas popisali, jedan oficir pita: "Ko ima vezu od vas kod partizana"? Razočaranje je bilo užasno među nama kad se on javio: "Ja imam". Jedan od Ljubuškog dolje, Ante Zelić. Kasni-

je je poginuo u partizanima«, tvrdi u nastavku svoga iskaza G. Ko. Nekolicina očevidaca prisjeća se također te detaljnosti, a jedan od njih tvrdi da je kasnije čuo kako je Ante Zelić već u to vrijeme imao izravnu vezu s Ivanom Primorcem Škopom, Marijanom Primorcem i Jurom Galićem, odnosno s vodstvom Okružnog komiteta KPJ za zapadnu Hercegovinu.

O mjestu posljednjega počinka skupine fratara koju su tog 8. veljače 1945. ispitivali partizanski oficiri u samostanskoj zbornici ni danas se ne može s potpunom vjerojatnošću govoriti. Sigurno je jedino da su u masovnoj grobnici u Zagvozdu, pronađeni, ekshumirani i identificirani posmrtni ostatci fra Melhiora Prlića. Uvjeti i okolnosti smrti, kao i mjesto posljednjega počinka fra Andrije Jelčića, fra Radoslava Vukšića, fra Fabijana Paponje, fra Leonarda Rupčića, fra Bonifacija Majića, fra Miljenka Ivankovića, fra Fabijana Kordića, kao ni fra Mariofila Sivrića, još nisu u potpunosti razriješeni.

»Ja samo ovo mogu posvjedočiti da kad je pala Lištica, mi smo tako govorili prije za Široki Brijeg, bio je snijeg i tmuran dan. Kuća mi je bila na samoj cesti. Eto, jedini smo bili tu. Pokojna majka ili pokojna baba, ne sjećam se koja, izišla je iz srednje sobe, tako se zvalo kuhinju, i kaže, plače: "Evo provedoše fratre". Oni su išli prema Privalju...«, kaže u svome iskazu L. H.

O dosad poznatim detaljnostima vezanima za posljednje sate ove skupine širokobrijeških franjevacca više u sljedećem nastavku ovoga niza.

(Nastavlja se)

¹⁵ Iskaz poznat autoru teksta.

¹⁶ Iskaz poznat autoru teksta.

¹⁷ Iskaz poznat autoru teksta.

¹⁸ Iskaz poznat autoru teksta.

Dekret pape Urbana VIII.

U skladu s dekretom pape Urbana VIII. i uredbom II. vat. sabora izjavljujemo da ne želimo preteći sud Crkve kome se potpuno podvrgavamo. Riječi »mučenik«, »mučeništvo«, »čudesa« i slično imaju u ovom glasilu samo vrijednost ljudskog svjedočenja.

STOPAMA POBIJENIH

glasilo Vicepostulature postupka mučeništva
»Fra Leo Petrović i 65 subrača«, VI., 2 (11),
Široki Brijeg, 2013.

Glavni i odgovorni urednik:
fra Miljenko Stojić, vicepostulator

Lektura i korektura:
Zdenka Leženić

Adresa:
BiH: Kard. Stepinca 14, 88220 Široki
Brijeg
HR: Humac 1, p. p. 1, 20352 Vid

Veza:
tel.: (039) 700-325
faks: (039) 700-326
e-pošta: mostar@pobijeni.info
internet: www.pobijeni.info

Grafički prijelom i tisak:
FRAM-ZIRAL, Mostar

Glasilo izlazi polugodišnje:
siječanj i srpanj

Stare brojeve, osim ovoga posljednjeg, možete u pdf obliku preuzeti sa stranica portala pobijeni.info u poglavlju Izdavaštvo.

Cijena pojedinog primjerka:
3 KM; 12 KN; 3,75 EUR; 4,25 CHF;
6,50 USD; 6,50 CAD

Godišnja pretplata (s poštarinom):
BiH 7,5 KM; RH 33 KN; EU 7,5 EUR;
CH 8,50 CHF; SAD 13 USD;
Canada 13 CAD

Slanje pretplate, dobrovoljnih priloga...
(s naznakom za Vicepostulaturu i za što):
a) poštanskom uputnicom
b) UniCredit Bank d.d. Mostar, poslovna Ljubuški:
žiro-račun (BiH): 3381602276649744
devizni račun (inozemstvo):
IBAN: BA393381604876650839
SWIFT: UNCRBA22

ISSN: 1840-3808

RIJEČ UREDNIKA

fra Miljenko Stojić

Dragi čitatelji!

Živimo u vremenu kada hrvatsko društvo s obiju strana granice još uvijek nema snage uhvatiti se u koštac s nataloženim nerazjašnjenim događajima iz prošlosti. Poglavitno su to oni iz komunističkoga vremena. Neki bi nadodali da su to i oni iz Domovinskoga rata, no ove druge zacijelo ćemo laganije raščistiti ako nam oni prvi budu jasni. Oni su, naime, uvjetovali da se dogodi mnogo toga što se inače ne bi dogodilo. Samo treba imati dovoljno hrabrosti i dovoljno strpljenja te krenuti u tom pravcu. Žao mi je kada ljudi umjesto traženja istine zaglibe u obranu ove ili one ideologije, posredno time i zločina koje je činila. A bilo ih je! I ne ponovili se više.

Područje našega razmatranja, našega glasila, svakako jest hudo komunističko razdoblje u hrvatskoj povijesti. Sve ostalo prepuštamo drugima. Ubijeni hercegovački franjevci, kao i čitav taj povijesni kontekst, zahtijevaju od nas da budemo do kraja pošten i stručni. To ponekada znači poniranje i u istraživanje koje se nekome može učiniti stajanje na ovu ili onu stranu. Ne, to je samo istraživanje i ništa više. Jedina strana na koju imamo pravo stati jest strana mučeništva. Postupak mučeništva to traži od nas i na nama je da krenemo tim putem ili se svega okanim. Bit će, dapače, i onih za koje ne ćemo moći dokumentirati mučeništvo pa ćemo ih morati isključiti iz ovoga postupka, ali i dalje ćemo nastaviti raditi na njihovu slučaju. Nešto slično čini i Komisija HBK i BK BiH za hrvatski martiro-

logij čiji je Vicepostulatura član u liku vicepostulatora fra Miljenka Stojića. Među mnoštvom ubijenih traži one koji su mučenički završili svoj ovozemaljski život. To znači da su ubijeni iz mržnje prema vjeri i da su to primili kršćanski postojano. Sve ostalo iz njihova života zapravo je nebitno. Bit će popisani i učinit će se sve što je potrebno da ih Crkva jednoga dana prizna mučenicima. Uz njih će naravno biti popisani i svi drugi ubijeni. Povijesni je to kontekst koji je ostavio dubok trag u našem narodu i u Crkvi u Hrvata.

Primijetit ćete da smo ovoga puta štedjeli na opremi teksta. Dogodilo se to zbog obilja građe koju bi trebalo objaviti. Iako je već bila pripremljena, dosta smo je izbacili iz broja koji je pred vama, a ovo što vam nudimo jednostavno nismo mogli dirati. Uostalom, sadržaj je uvijek najbitniji, a ne omot. On je samo prevažan za one koji nam nastoje nešto podvaliti. Čitajte, razmišljajte i zaključujte što nam je svima činiti.

Dokle god sve stvari u svome životu ne stavimo na njihovo mjesto, ne ćemo uspjeti razumjeti što nam se zapravo događa. Bog nas je, pak, stvorio kao svoje suradnike. I to ne samo na vjerskom polju, nego na svim poljima ljudske djelatnosti. Kao kršćani trebamo imati život u punini. Mnogi to očekuju od nas. Bojimo li se ili smo radosni zbog rada na Gospodnjoj njiivi? Nisu ovo neke nove, pre-pametne misli. Šapću nam ih naši mučenic i. Pa poslušajmo ih!

Mir i dobro!

IZ SADRŽAJA

Iz ljetopisa	4	Istraživanja	40
Podsjetnik	23	Pobijeni	44
Povijesne okolnosti	27	Nagradni natječaj	60
Povjerenstva	34	Razgovor	63
Stratišta	39		